

Роман КОРНИЛЮК

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ІНОЗЕМНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Розкрито особливості та проблеми експансії іноземного капіталу в банківську систему України. Здійснено об'єктивну оцінку діяльності іноземних банків в Україні. Особлива увага присвячена новій тенденції до націоналізації материнських банків і опосередкованого впливу антикризової регуляторної політики іноземних держав на банківську систему України.

Special features and problems of foreign bank entry into the banking system of Ukraine are exposed. An objective evaluation of foreign banks activity is conducted. Particular attention is devoted to new trend of foreign banks nationalization and indirect effect of anticrisis regulatory policy of foreign governments to the banking system of Ukraine.

Прихід іноземних інвесторів на ринок банківських послуг України уже давно став темою дискусій між прихильниками та скептиками фінансової лібералізації. Під час фінансової кризи особливо актуальними стали питання про реальність ризику відтоку іноземного капіталу, рівень фінансової стійкості транснаціональних банків та істинні мотиви їх експансії в банківський сектор економіки України. В період економічного спаду банки втрачають свою інвестиційну привабливість, що може призвести до скорочення, або навіть репатріації капіталовкладень іноземних інвесторів. Разом з тим, наслідки фінансової кризи і реакція регулятивних органів різняться за країнами-донорами, що зумовлює різноманітність стратегій банків з іноземним капіталом щодо діяльності в Україні. Крім того, банківський ринок України може мати інтерес для урядів, які нещодавно стали акціонерами транснаціональних банків, з точки зору їх геополітичних інтересів. Це вимагає адекватної регуляторної політики органів державної влади для підтримки економічної безпеки.

Серед наукових праць, у яких досліджуються проблеми експансії іноземного капіталу у національні банківські системи, необхідно

виокремити роботи таких зарубіжних учених, як Дж. Бонін, Д. Шмаузе, Т. Погосян, С. Онгена, М. Лехнер, М. Періа. В своїх дослідженнях вони вивчали причини виходу банківського капіталу за національні межі, позитивні та негативні наслідки впливу іноземного капіталу на економіку приймаючих держав, зв'язок між присутністю транснаціональних банків і фінансовими кризами тощо [5, 12]. Більшість вчених концентрують увагу на аналізі банківських систем Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), Балканських держав, Латинської Америки.

Даній проблематиці приділяли увагу також вітчизняні дослідники В. Геєць, М. Савлук, Т. Смовженко, Ф. Шпиг, В. Вербенська. Були детально вивчені і проаналізовані такі аспекти проблеми, як досвід країн ЦСЄ в питаннях доступу іноземного капіталу в банківську систему [4, 8]; взаємозв'язок стійкості банківської системи з лібералізацією міжнародної торгівлі фінансовими послугами [1, 45]; фінансові ризики, пов'язані зі зростанням частки іноземного капіталу та їх регулювання в Україні [2, 29].

Незважаючи на багатоаспектність дослідження цієї проблеми, питання геополітичних мотивів банківської експансії і впливу світової фінансової кризи на діяльність

банків з іноземним капіталом в Україні залишаються практично не розкритими в економічній літературі. Саме цим і зумовлюється актуальність теми дослідження.

Метою даного дослідження є вивчення реакції іноземних банків, представлених в Україні, на нові виклики світової фінансової кризи з огляду на їх національну приналежність. Аналіз проведено на основі статистичних даних НБУ за I-й квартал 2009 р., а також квартальної фінансової звітності материнських банків.

Експансія іноземного банківського капіталу була звичним явищем під час економічного зростання, яке спостерігалось в останні роки. З 2002 р. до початку 2009 р. кількість банків з іноземним капіталом зросла з 20 до 53-х, які контролюють більше 50% активів банківського сектору [3, 25]. Після фінансової кризи мотиви присутності іноземних банків на українському ринку, пов'язані з нарощенням кредитної активності, були втрачені. Іноземні банки зазнали значних збитків внаслідок девальвації гривні. Проте, як не дивно, фінансові проблеми банків з іноземним капіталом не призвели до їх ліквідації чи продажу. Більше того, іноземні банки в перші місяці кризи були зацікавлені в утриманні і навіть нарощуванні своїх позицій у банківському секторі України, про що свідчить їхня вчасна рекапіталізація. Показовим є факт, що серед банків, в яких була введена тимчасова адміністрація, нема жодного, який би контролювався іноземними власниками. Така поведінка іноземних інвесторів може свідчити про низку мотивів, не обов'язково економічного характеру, щодо подальшої присутності в українському банківському секторі. Не варто відкидати думки, що теперішню кризу зарубіжні фінансові інститути можуть використати для нарощення ринкової частки в українській банківській системі. Тим паче, цьому сприяє дешевизна вітчизняних банківських установ, власники яких готові продати свої активи за суму, нижчу від вартості власного капіталу, в той час, як рік тому коефіцієнт P/BV коливався в межах 4-6. Про наміри іноземних інвесторів взяти участь в рекапіталізації проблемних

вітчизняних банків заявляв голова правління Сведбанка Сергій Тигіпко, який зазначив, що ЄБРР задекларував готовність надати близько 500 млн. євро для рефінансування деяких українських банків в формі викупу акцій і субординованих кредитів [8]. А російський Внешнекономбанк викупив 75% акцій системного Промінвестбанку. Отже, незважаючи на кризу, банківська експансія триває і транснаціональний капітал з кількох геополітичних полюсів планети підживлює конкурентну боротьбу за поділ українського банківського ринку.

Банківський ринок України є досить розконцентрованим: найбільшому за розміром активів Приватбанку належить 11% активів системи [3, 25]. Подібна ситуація спостерігається і тоді, коли поділити всі банки за національною приналежністю їх інвесторів. Домінування певної країни на ринку не спостерігається (рис. 1). Таку диверсифікацію власників можна вважати позитивною рисою української банківської системи, оскільки вона менш залежна від економіко-політичних умов якоїсь однієї держави. Проте процеси злиттів та поглинань можуть з часом суттєво змінювати структуру власності.

Показово, що на сьогодні найбільша частка іноземних активів контролюється інвесторами з колишніх метрополій – Росії та Австрії (рис. 1). Спільність історичного минулого і геополітичні амбіції урядів даних держав відіграли свою роль у процесі захоплення українського банківського ринку.

Російський капітал в Україні представлений 10 банками, що контролюють більше 11% активів банківської системи [2]. Протягом останнього десятиліття відбувалось перманентне розширення частки російського капіталу в загальних активах, яка в 2009 р. наблизилась до обсягів активів державних українських банків. Іноземні банки з Російської Федерації контролюються безпосередньо урядом або ж фінансово-промисловими групами, які тісно пов'язані з російськими державними структурами. Так, материнська компанія ВТБ банку безпосередньо підпорядкована уряду, а дочірнього банку Сбер-

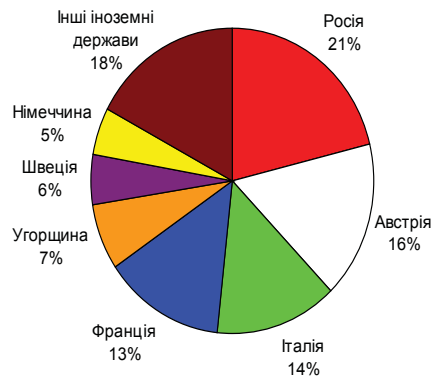

Рис. 1. Розподіл банківських активів України, що контролюються нерезидентами на 1.01.2009. (частка в загальних іноземних активах, %)

Розраховано автором за даними: [3, 25].

Таблиця 1

Банки з російським капіталом у I кварталі 2009 р.

Банк	Прямий іноземний власник	Опосередкований власник	Кредити, 1.04.2009, млн.грн.	Приріст кредитів за I квартал 2009р., %	Депозити, 1.04.2009, млн.грн	Приріст депозитів за I квартал 2009р., %
АЛЬФА-БАНК	ABN Ukraine Limited (Кіпр)	Альфа-банк	24 764	-11,7	16 227	-15,3
ВТБ БАНК	ВТБ	Уряд Росії	23 358	-6,2	5 431	7,6
ПРОМІНВЕСТБАНК	Внешкономбанк	Уряд Росії	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д
СБЕРБАНК РОСІІ	Сбербанк	ЦБ Росії	3 448	-8,6	1 977	-5,7
БАНК РЕНЕСАНС КАПІТАЛ	RCF Europe N.V.	Ренессанс Капитал Групп	670	-46,4	742	-17,9
БМ БАНК	АКБ "Банк Москви"	Уряд Москви	2 296	-2,9	1 341	-7,3
ЕНЕРГОБАНК	Національна резервна корпорація	А. Лебедев	947	-8,7	730	-8,6
ПЕТРОКОМЕРЦ-БАНК УКРАЇНА	Петрокоммерцбанк	Лукойл, В. Алекперов	651	-5,4	651	8,6
РУСКИЙ СТАНДАРТ	Русский стандарт	Р. Таріко	162	-38,6	23	-18,1
РАДАБАНК	Веб-інвест (КІТФінанс)	РЖД і АЛРОСА	53	83,2	47	79,3
БАНК ТРАСТ	Громадяни РФ	н/д	261	-5,4	45	147,9
Разом	–	–	Н/Д	-10,6*	Н/Д	-10,7*

Розраховано автором за даними: [3, 25], [6].

Примітка:* – приріст без урахування Промінвестбанку

банку Росії – Центральному банку Російської Федерації. Внешкономбанк розглядається урядом Росії як фінансовий посередник між державою та бізнесом, інструмент реалізації державної економічної політики для вирішення завдань, серед яких підтримка експорту російської продукції.

Австрійські банківські холдинги, які зазнали втрат під час кризи, отримали від уряду 5,5 млрд. євро фінансових вливань в обмін на участь в капіталі холдингу. Держава взамін отримує акції банку без права голосу та подальшого продажу. Крім цього, банки скористалися державною підтримкою, залучивши кошти через розміщення облігацій гарантованих урядом. Австрійські банки планують продовжувати бізнес в Україні, незважаючи на деяке скорочення персоналу. Яким буде результат державних ін'єкцій передбачити важко. Скептично налаштовані аналітики, серед яких Нобелівський лауреат П. Кругман, прогнозують дефолт Австрії через наслідки надмірної кредитної експансії в падаючі ринки Східної та Південно-Східної Європи [7]. Топ-менеджери самих фінансових інститутів вважають прийняті заходи адекватною реакцією на кризові процеси.

Італійські банки UniCredit та Intesa скористались аналогічними методами відновлення ліквідності. UniCredit – лідер за

обсягами наданих кредитів в економіці Східної Європи, з початку глобальної кризи списав 5,6 млрд. дол. США – найбільше серед західних банків, представлених в Україні. Банк Intesa закінчив четвертий квартал минулого року зі збитками 1,23 млрд. євро. Зниження прибутків за 2008 р. внаслідок активної транснаціональної діяльності змусило лідерів італійського банківництва залучати облігаційні позики під державні гарантії, а також шукати нових інвесторів. В раду директорів UniCredit увійшов голова центрального банку Лівії, яка придбала 4,6% акцій холдингу. Крім того, структури Світового банку і ЄБРР активно співпрацюють з урядом Італії з метою недопущення масового відпливу капіталу з ринків Південної та Східної Європи.

Французькі інвестори в Україні володіють системним універсальним Укрсиббанком, спеціалізованим на корпоративному секторі Каліонбанком, а також дрібнішими – Індексбанком та Профінбанком. Укрсиббанк, після входження в міжнародну фінансову групу BNP Paribas, відзначався агресивною політикою у секторах, які найбільше постраждали від кризи – в іпотечному кредитуванні і залученні депозитів до запитання. Посідаючи третє місце в рейтингу НБУ за обсягом активів, Укрсиббанк сконцентрував на

Таблиця 2

Банки з австрійським капіталом у I кварталі 2009 р.

Банк	Прямий іноземний власник	Опосередкований власник	Кредити, 1.04.2009, млн.грн.	Приріст кредитів за I квартал 2009р., %	Депозити, 1.04.2009, млн.грн	Приріст депозитів за I квартал 2009р., %
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ (Аваль)	Raiffeisen International	RZB	49 007	-10,5	25 845	-5,1
ЕРСТЕ БАНК (Престиж)	Erste Bank	Erste Group	6 167	-7,8	1 135	131,1
ФОЛЬКСБАНК (ЕЛЕКТРОНБАНК)	Volksbank International	Volksbank AG	2 299	-11,4	420	-5,0
Разом	–	–	57 473	-10,2	27 401	-2,7

Розраховано автором за даними: [3, 25], [6].

Таблиця 3

Банки з італійським капіталом у I кварталі 2009 р.

Банк	Прямий іноземний власник	Опосередкований власник	Кредити, 1.04.2009, млн.грн.	Приріст кредитів за I квартал 2009р., %	Депозити, 1.04.2009, млн.грн	Приріст депозитів за I квартал 2009р., %
УКРСОЦБАНК	“Ферротрейд Інтернешнл”	UniCredit	40 004	-8,4	12 303	-13,8
УНІКРЕДИТ БАНК	Bank Polska Kasa Opieki SA.	UniCredit	7 956	-12,5	1 654	-0,6
ПРАВЕКС-БАНК	Intesa San Paolo	Intesa San Paolo	5 174	-13,1	3 673	-4,0
Разом	–	–	53 134	-9,5	17 630	-10,8

Розраховано автором за даними: [3, 25], [6].

своєму балансі більше 20% усіх кредитів під заставу нерухомості. За ризики, які принесли лідерство, довелося розплачуватись під час кризи. Французький банк BNP Paribas заявив про наміри в 2009 р. закрити 100 з 950 офісів в Україні, продав уряду Франції 17% капіталу у формі привілейованих акцій, в обмін на 5,1 млрд. євро державної підтримки [3].

Таким чином, в ході проведеного дослідження було виявлено, що, незважаючи на скрутне фінансове становище власних бан-

ків, західноєвропейська політико-економічна еліта консолідує зусилля для утримання контролю над ринками Східної Європи. Світова фінансова криза зумовила тенденцію поступового переходу транснаціональних банків під опосередкований контроль урядових структур. В результаті цього, діяльність українських банків з іноземним капіталом відобразатиме не стільки економічні інтереси акціонерів глобальних фінансових корпорацій, скільки геополітичних інтересів

Таблиця 4

Банки з французьким капіталом у I кварталі 2009 р.

Банк	Прямий іноземний власник	Опосередкований власник	Кредити, 1.04.2009, млн.грн.	Приріст кредитів за I квартал 2009р., %	Депозити, 1.04.2009, млн.грн	Приріст депозитів за I квартал 2009р., %
УКРСИББАНК	BNP Paribas	BNP Paribas	44 048	-12,6	14 745	-12,6
КАЛІОН БАНК УКРАЇНА	Credit Agricole	Calyon Group	2 950	-21,3	2 758	-3,0
ІНДЕКС-БАНК	Credit Agricole (Suisse) SA	Calyon Group	3 009	-20,8	2 219	7,7
ПРОФІНБАНК	Societe Generale Consumer Finance	Societe Generale Group	53	-58,8	77	-48,6
Разом	–	–	50 060	-13,8	19 799	-9,7

Розраховано автором за даними: [3, 25], [6].

конкретних національних держав. У цьому контексті важливим завданням НБУ, на нашу думку, є забезпечення умов для покриття потреб в іноземних фінансових ресурсах з одночасним дотриманням економічного суверенітету держави.

Іноземний капітал Україні, без сумніву, необхідний. Проте його переважне використання у сфері споживчого кредитування тільки посилить зовнішнє боргове навантаження і збільшить рівень системних ризиків. Іноземні кредити потрібні, насамперед, для запуску маховика економічного відтворення, виробництва конкурентоспроможних продуктів, які ґенерували б нову додану вартість в українській економіці, сприяли наповненню бюджету та створенню нових робочих місць. Криза не знизила зацікавленості іноземних інвесторів в українському банківському секторі. Це свідчить про необхідність продуманої стратегії НБУ та державних органів влади, що здатна кредитний бум майбутнього спрямувати у русло розвитку, а не деструкції.

Література

1. Вербенська В. М. *Стійкість банківської системи в умовах лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами (на прикладі країн Центральної та Східної Європи): Дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 240 с.*
2. *Новий етап розвитку банківської системи України: зростання участі іноземних інвесторів: Монографія / Національний банк України; Університет банківської справи. / За ред. Т. С. Смовженко. – К.: УБС НБУ, 2008. – 231 с.*
3. *Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2009 року. // Вісник НБУ. – № 3. – 2009.*
4. Шпиг Ф. І. *Банківська конкуренція під впливом іноземного капіталу. – Суми: Ділові перспективи, 2006. – 288 с.*
5. *Poghosyan Tigran, De Haan Jacob. Determinants of Cross-Border Bank Acquisitions in Transition Economies: A Latent Class Analysis // CESIFO WORKING PAPER NO.2372 – 2008.*
6. www.aub.com.ua, 1.05.2009
7. www.bloomberg.com, 10.05.2009
8. www.uabanker.net/daily/2008/05/052008_1310.shtml, 05.05.2009.